

สุนทรียภาพในคำประพันธ์กลบทในพระนิพนธ์ของ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

นางสาววรางคณา ศรีกำเนิด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๔๓

ISBN ๙๗๔ - ๑๓ - ๐๙๕๓ - ๘

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE AESTHETICS OF KONLABOT IN THE POETICAL WORKS OF
THE SUPREME PATRIARCH H.R.H. PRINCE PARAMANUJITAJINORASA

Miss Warangkana Srikamnerd

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2000

ISBN 974 – 13 – 0953 – 8

หัวข้อวิทยานิพนธ์

สุนทรียภาพในคำประพันธ์กลบทในพระนิพนธ์ของ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

โดย

นางสาววรางคณา ศรีกำเนิด

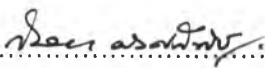
สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษา

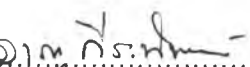
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กิระนันท์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

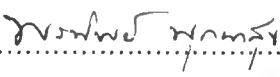
..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว.กัลยา ติงศภัทย์)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดดา เรืองรัชชลิขิต)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กิระนันท์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรทิพย์ พุกผาสุข)

วางคณา ศรีกำเหนิด : สุนทรียภาพในคำประพันธ์กลบทในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (THE AESTHETICS OF KONLABOT IN THE
POETICAL WORKS OF THE SUPREME PATRIARCH H.R.H PRINCE
PARAMANUJITAJINORASA) อ. ที่ปรึกษา : ผศ.อารดา กิระนันท์ ;
๓๐๗ หน้า. ISBN ๙๗๔ - ๑๓ - ๐๙๕๓ - ๘.

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาลักษณะกลบทในงานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พร้อมทั้งประเมินค่าเพื่อแสดงให้เห็นว่า การใช้กลบทดังกล่าวช่วยเสริม
คุณค่าทางวรรณศิลป์ทั้งในด้านเสียงและความหมายให้แก่งานพระนิพนธ์แต่ละเรื่องอย่างเด่นชัด

ผู้วิจัยได้ศึกษางานพระนิพนธ์ทั้งหมด ๘ เรื่อง คือ โคลงฉันท์เรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ลิลิตตะเลง
พ่าย ลิลิตกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคและสถลมารค สรรพสิทธิ์คำฉันท์ สมุทรโฆษคำฉันท์ ฉันท์กล่อม
ช้างพังและกาพย์ขับไม้กล่อมช้างพัง กฤษณาสนนึ่งคำฉันท์และร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ๑๑ กัณฑ์ พบ
ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงใช้กลบทในงานพระนิพนธ์ทั้งหมด ๒๙ ชนิด โดยที่
พระนิพนธ์เรื่องโคลงฉันท์เรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน เป็นวรรณคดีที่มีกลบทมากที่สุด คือ ๑๓ ชนิด นอก
จากนั้น โคลง ยังเป็นอันหลักชนิดที่ทรงนิยมทรงพระนิพนธ์เป็นกลบทมากที่สุด

พระนิพนธ์กลบทของพระองค์นั้น นอกจากจะมีความหลากหลายในด้านชนิดของกลบทแล้ว บทพระ
นิพนธ์เหล่านี้ก็ถือได้ว่าเป็นความงามทางวรรณศิลป์อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ กลบทในงานพระนิพนธ์หลายแห่งมี
ความงามทางเสียง และอีกหลายแห่งมีความงามทั้งด้านเสียงและความหมาย ความงามทางด้านเสียงนั้นเกิด
ขึ้นจากการใช้สัมผัสคล้องจอง และการมีจังหวะเกิดขึ้นในบทประพันธ์ ส่วนความงามทางด้านเสียงและความ
หมายนั้น กลบท จะช่วยเสริมเนื้อหาต่าง ๆ ในเรื่องให้มีความชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยเน้นอารมณ์ความรู้สึก
ในบทประพันธ์ อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม งานพระนิพนธ์กลบทของพระองค์ก็มีอยู่หลายบทที่มีการดำเนินรอยตามวรรณคดีสมัย
อยุธยา เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์ตอนต้น ลิลิตพระลอ เป็นต้น ทั้งในด้านการใช้คำในกลบทและการนำกลบทมา
ใช้ในการดำเนินเรื่อง

ภาควิชา	ภาษาไทย	ลายมือชื่อนิสิต	อารดา	ศรีกำเหนิด
สาขาวิชา	ภาษาไทย	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา	อารดา	กิระนันท์
ปีการศึกษา	๒๕๓๓	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม		

4080180522 : MAJOR THAI (THAI LITERATURE)

KEY WORD : KONLABOT / PRINCE PARAMANUJITAJINORASA

WARANGKANA SRIKAMNERD : THE AESTHETICS OF KONLABOT IN THE
POETICAL WORKS OF THE SUPREME PATRIARCH H.R.H
PRINCE PARAMANUJITAJINORASA. THESIS ADVISOR : ASSIST. PROF.
ARADA KIRANANDANA. 307 pp. ISBN 974 – 13 – 0953 - 8

The purpose of this thesis is to study and evaluate the characteristics of *konlabot* in the poetical works of the Supreme Patriarch H.R.H Prince Paramanujitajinorasa and to illustrate that the use of *konlabot* in his works obviously enhances their literary values in both sounds and senses.

Eight poetical works : *Poems in Celebration of the Restoration of Wat Phra Chetuphon* , *Lilit Taleng Pai* , *Lilit on the Royal Kathin Water and Land Processions* , *Sappasith Kham Chan* , *Samuthakot Kham Chan* , *Chan Klom Chang Pang* and *Kaab Khab Mai Klom Chang Pang* , *Krisana Som Nong Kham Chan* , and the eleven episodes of *Rai Yao Maha Wesandom Jataka* , were studied and it was found that twenty - nine types of *Konlabot* are used , that in *Poems in Celebration of the Restoration of Wat Phra Chetuphon* , as many as thirteen types of *konlabot* are used , the highest number of *konlabot* found in these works , and that *klong* is his favorite type of *Konlabot* .

These poetical works not only vary in term of types *konlabot* but also evidently possess aesthetic values. That is , many of *konlabot* are beautiful in sounds ; some are pleasing both in sounds and senses. Aesthetic values in sounds are created by rhymes and rhythms while aesthetic values in both sounds and senses help enhance plots and emphasize mood and feelings in the works .

However , many of his *konlabot* reveal the influence of literature of the Ayudhaya Period , for example , the first part of *Samuthakot Kham Chan* and *Lilit Phra Lo-a* , in terms of word choice and use of the *konlabot* as a narrative technique.

Department	Thai	Student ' s signature	<i>Warangkana Srikammerd</i>
Field of Study	Thai(Thai Literature)	Advisor ' signature	<i>Arada Kiranandane</i>
Academic year	2000	Co - advisor ' s signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จากความกรุณาอย่างสูงของผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กิระนันท์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ท่านได้เมตตาให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ตลอดจนให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรัศมิชิต ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรทิพย์ พุกผาสุข ที่ได้ร่วมให้คำแนะนำและตรวจแก้วิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ บิดามารดา ที่สนับสนุนด้านการเงินและกำลังใจ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และทบวงมหาวิทยาลัยที่ได้ให้เงินทุนสนับสนุนการศึกษาในระดับปริญญาโท

นอกจากนี้ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณ คุณยาย ญาติพี่น้อง คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตลอดจนเพื่อน ๆ ทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจที่ดีตลอดมา จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฐ
บทที่	
๑. บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา.....	๑
๑.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๒๐
๑.๔ สมมติฐานของการวิจัย.....	๒๐
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย.....	๒๐
๑.๖ ข้อตกลงเบื้องต้น.....	๒๑
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๒๒
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๒๒
๒. ความหมายและประเภทของกลบท.....	๒๓
๒.๑ ความหมายของกลบท.....	๒๓
๒.๒ ประเภทของกลบท.....	๒๔
๒.๒.๑ กลบทชนิดบังคับเสียง.....	๓๐
๒.๒.๑.๑ กลบทชนิดบังคับสัมผัสสระ.....	๓๐
๒.๒.๑.๒ กลบทชนิดบังคับสัมผัสอักษร.....	๓๕
๒.๒.๑.๓ กลบทชนิดบังคับสัมผัสสระและสัมผัสอักษร.....	๔๑
๒.๒.๑.๔ กลบทชนิดบังคับเสียงหนักเบา.....	๕๑
๒.๒.๒ กลบทชนิดบังคับคำ.....	๕๓
๒.๒.๒.๑ กลบทชนิดบังคับคำในวรรค.....	๕๓
๒.๒.๒.๒ กลบทชนิดบังคับคำข้ามวรรค.....	๖๗
๒.๒.๒.๓ กลบทชนิดบังคับคำภาษาบาลี.....	๗๔

๒.๒.๓	กลบทชนิดบังคับเสียงและคำ.....	๗๙
๒.๒.๓.๑	กลบทชนิดบังคับเสียงและคำในวรรคเดียวกัน....	๗๙
๒.๒.๓.๒	กลบทชนิดบังคับเสียงและคำข้ามวรรค.....	๙๐
๒.๒.๔	กลบทชนิดบังคับอักษรวิธี	๙๔
๒.๒.๔.๑	กลบทชนิดบังคับการประสมพยัญชนะ.....	๙๕
๒.๒.๔.๒	กลบทชนิดบังคับการประสมสระ	๑๐๕
๒.๒.๔.๓	กลบทชนิดบังคับการใช้รูปวรรณยุกต์	๑๐๗
๒.๒.๔.๔	กลบทชนิดบังคับรูปแบบการเขียน.....	๑๐๙
๒.๒.๕	กลบทชนิดบังคับชั้นลักษณะ.....	๑๑๑
๒.๒.๕.๑	กลบทชนิดบังคับจำนวนคำและตำแหน่งสัมผัส.....	๑๑๑
๒.๒.๕.๒	กลบทชนิดบังคับคณะ.....	๑๑๓
๓.	กลบทในงานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า	
	กรมพระปรมาภิไธยทิตติโนรส	๑๓๑
๓.๑	กลบทที่มีรูปแบบพ้องกับวรรณคดีต่าง ๆ	๑๓๒
๓.๑.๑	กลบทที่มีรูปแบบพ้องกับตำรากลบท	๑๓๒
๓.๑.๒	กลบทที่มีรูปแบบพ้องกับวรรณคดีที่ไม่ใช่ตำรากลบท	๑๔๙
๓.๒	กลบทที่เป็นลักษณะที่ทรงสร้างสรรคขึ้นใหม่	๑๔๘
๔.	วรรณศิลป์ในกลบทจากงานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า	
	กรมพระปรมาภิไธยทิตติโนรส	๑๙๙
๔.๒	กลบทในงานพระนิพนธ์ที่มีความงามทางด้านเสียงและความหมาย ...	๒๐๑
๔.๒.๑	กลบทที่เน้นความงามทางด้านเสียง	๒๐๒
๔.๒.๑.๑	ความงามอันเกิดจากเสียงสัมผัสคล้องจอง	๒๐๔
๔.๒.๑.๒	ความงามอันเกิดจากจังหวะในบทประพันธ์	๒๑๑
๔.๒.๒	กลบทที่เน้นความงามทางด้านเสียงและความหมาย	๒๒๗
๔.๒.๒.๑	การเสริมเนื้อหาให้ชัดเจนขึ้น	๒๒๗
๔.๒.๒.๒	การเสริมอารมณ์ความรู้สึก	๒๕๔

๔.๒	สำนวนกลบทในงานพระนิพนธ์ที่คล้ายคลึงกับสำนวน ในวรรณคดีเรื่องอื่น	๒๖๗
๔.๒.๑	สำนวนการแสดงความรู้สึกพิศวงที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า "ฤฯ" ..	๒๖๙
๔.๒.๒	สำนวนการจำแนกสิ่งต่าง ๆ ที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า "लग"	๒๗๓
๔.๒.๓	สำนวนการแสดงความรู้สึกมุ่งมั่นที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า "ขอ" ..	๒๗๔
๔.๒.๔	สำนวนการสั่งสอนที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า "อ้าพ่ออย่า"	๒๗๖
๔.๒.๕	สำนวนการแสดงความรู้สึกเศร้าโศก	๒๗๗
๔.๒.๖	สำนวนการแสดงการโต้ตอบกันระหว่าง ๒ ฝ่าย	๒๗๘
๔.๒.๗	สำนวนที่แสดงเหตุการณ์ขณะรบ	๒๘๑
๕.	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๒๘๕
	รายการอ้างอิง	๒๘๙
	ภาคผนวก	๒๙๔
	ประวัติผู้เขียน	๓๐๗

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ ๑	รายชื่อกลบทจำแนกตามประเภท	๑๒๔
ตารางที่ ๒	ตารางเปรียบเทียบกลบทศิริวิบุลยคติกับเพลงยาวกลบท	๑๒๖
ตารางที่ ๓	ตารางแสดงชนิดและปริมาณของกลบทที่ปรากฏในงานพระนิพนธ์	๑๙๓